

4) перша частина двоскладна, ускладнена однорідними членами, друга – односкладна неускладнена, третя – двоскладна неускладнена: *Вона спробувала крикнути, покликати Ларика, але голосу не було, і юнак і далі так само байдуже сидів біля вікна* [3, 220];

5) перша предикативна частина – двоскладна, ускладнена відокремленою обставиною, третя – однорідними головними членами речення, а друга – без ускладнень: *Гості, збившись у гурт, тихо перешіптувалися, Маріанна з Амелією проливали сльози, Підван Перший вийняв із піхов свою шпагу і грізно поблискував чотирма очима* [17, с. 44].

Отже, у романі І. Роздобудько “Шості двері” складносурядні речення з формально різнотипними предикативними частинами посідають помітне місце. У процесі аналізу ідіостилю письменниці було виокремлено певні типи подібних конструкцій. Формальна різнотипність між предикативними частинами властива як для елементарних, так і для неелементарних речень. Найчастіше у цих конструкціях одна частина може бути звичайним неускладненим реченням, а друга – ускладнена головними чи другорядними членами речення, відокремленими обставинами та означеннями, вставними та вставленими конструкціями чи відокремлено-уточнювальними членами. Типовими для ідіостилю І. Роздобудько є формально різнотипні речення, у яких одна з предикативних частин поширена відокремленою обставиною.

Література

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
3. Роздобудько І. Шості двері : [роман] / І. Роздобудько. – К. : Нора-Друк, 2008. – 270 с.
4. Христіанінова Р. О. Формально-граматична організація складносурядних речень / Р. О. Христіанінова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки. – 2014. – Вип. 4. – С. 171-180.

Н. В. Греб,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
науковий керівник – к. пед. н., проф. О.В. Караман

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЗІСТАВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СИНТАКСИСІ ТВОРІВ І. ФРАНКА

Анотація. У статті з'ясовано стилістичні функції зіставних конструкцій зі сполучником а у творах Івана Франка. Доведено, що функціонування таких речень у творах письменника допомагає авторові виконати важливу комунікативну функцію – перенести читача в атмосферу західноукраїнського села початку ХХ ст.

Сьогодні література як об'єкт дослідження лінгвістики – питання, яке визнане одним з найважливіших у сучасній філології. Мета дослідження полягає в тому, щоб зрозуміти, яку роль відіграє зіставне відношення у комунікативному задумі автора, тобто як зіставлення, будучи мовною категорією, допомагає авторові вплинути на читача, передати почуття, думки літературних героїв. Усвідомити авторський замисел, повною мірою відчувати пафос його твору можна лише через адекватне сприйняття тексту цього твору як лінгвістичної категорії. Саме текст викликає в уяві читача образи предметів, явищ, ситуацій навколишньої дійсності, збуджує емоції, формує ідеї та переконання.

Текст художнього твору зумовлює взаємодію всіх його одиниць, у тому числі синтаксичних, яким належить не остання роль у формуванні поетики художнього твору. Саме в межах синтаксичних одиниць слово, центральна одиниця мовної системи, отримує ту позицію, де воно реалізується як певний лексико-семантичний варіант. У взаємодії лексики і синтаксису народжуються ті мовні засоби, що дозволяють авторові відбити в тексті вигадливе плетиво своєї думки, висловити глибокі та витончені почуття.

Синтаксичною конструкцією, якій властиве досить вільне варіювання лексичного наповнення її позиції, а відтак конструкцією досить широкого семантичного діапазону, виявляють себе речення із зіставним відношенням між частинами, що відіграють помітну роль в творах І. Франка.

Дослідники творчості І. Франка наголошують, що саме цей письменник вперше у літературі звернувся до робітничої тематики, до світу життя звичайного селянина, змалювавши його таким, яким він був насправді. Автор не стільки інформує читача про жорстоку дійсність, скільки відображає емоційне сприйняття цієї дійсності та прагне викликати відповідні почуття. З цією метою автор удається до вживання конструкцій експресивного синтаксису, найулюбленішою з яких є зіставні речення зі сполучником **а**, наприклад: *І так ми, здається, що ти, синку, йдеш до того Борислава, як у яку западню, а ліпше би було, якби-сь остався тут; Не встигли одружитися, ти по наньмам, а я будовничим робити; Люди у щасті та у багатстві і не чують, як живуть, а я занастив себе у Бориславі; Ти господарюватимеш вдома, а я гроші му заробляти*.

Майже всі складносурядні зіставні речення, ужиті у творах І. Франка, мають закриту синтаксичну структуру. Це означає, що їх мінімальні конструкції являють собою поєднання обов'язково двох предикативних частин і тільки [1]. Наприклад: *Входжу сюда з такими надіями, а тут якась мара конає; Охватила сина руками, цілує, обливає слізьми гіркими, не з очей вже, а від самого серця; Чесна людина красується працею, а така, як ти, завше грошима, і тільки ними*.

Можна стверджувати, що зіставні конструкції у творах І. Франка є таким стилістичним прийомом, який дозволяє надати висловленню динамізму, а, отже, переконливості. Підтвердження думки про вживання зіставних структур як певного стилістичного прийому може служити їх функціонування як конструкцій експресивного синтаксису, в яких активно використовується вищий ступінь порівняння прикметників й прислівників: *Я добре п'яний був, а вони, мабуть, ще і **гірш** мене; Та зробіть ласку, **менше** говоріть, а **швидше** робіть*; *Що роблю, то **дальш** від грошей, а **ближче** до смерті*.

Як довело дослідження, досить поширеним стилістичним прийомом у творах І. Франка є використання парцельованих конструкцій, які надають тексту певної мелодійності. Це речення на зразок: *Ах, дуже мені жаль! А я так надіявся...; Не піду та й не піду. Бач, вередую, поки не даси пива. А там ще й грошей забажаю; Усе одно товче: працуй, працуй. А нащо вже працювати*.

Своєрідна семантична організація складних зіставних конструкцій дозволяє авторові увиразнювати зміст свого висловлення, подавати інформацію у зіставному ключі, що пов'язане із актуальним членуванням висловлення. Необхідною умовою для цього є актуальність обох лексичних зіставлень та наявність у кожному з компонентів, що з'єднуються, виділеної теми (Т) і реми (R). Виділені тема й рема (і відповідно цьому виділенню інтонація) виникають за рахунок того, що вони завжди є включеними в зіставних реченнях у два чітко виражені асоціативні змістові зв'язки [2]. Це означає, що зіставні елементи мають сприйматися як теми і реми в поєднуваних компонентах: *[Віруючі люди]^Т збиралися зі свічками йти на усю ніч [в церкву]^Р, а [робітники]^Т в цей же з кибелем [брели на роботу]^Р; Така моя доля: [мені]^Т досталася [файчина]^Р, а [драбу]^Т [гроші]^Р; Та воно ж так скрізь і є: у [нас]^Т [празник]^Р, а в [них]^Т [робота]^Р.*

Зіставне відношення може сприяти також вираженню комічного ефекту. Прикладом цього можуть слугувати речення типу *[Така-то розумна дитина була. У Дрогобичі, в семінарії, вчилася. Тато не нарадується. Еге! так що ж бо:] з книжки що хочеш прочитає, а свого розумного слова сказати не може* автор за допомогою зіставного відношення створює комічний ефект, адже, як людина освічена, сам І. Франко розумів, що розум – це природний дар, і ні в яких священиків, дяків його купити не можна. Цією конструкцією автор намагається показати обмеженість робітників та селян, для яких уже вміння читати вважалося ознакою інтелекту. Зіставлення мало б сприяти думці про надзвичайний розум Готліба, однак негативна оцінка ситуації у другій предикативній частині суперечить цьому, адже розум ніколи не обмежувався тільки вмінням читати. Для того, щоб дійсно справити враження розумної людини, треба мати ерудицію, вміння красиво говорити, підтримувати розмову на будь-яку тему.

Пишучи свої твори, автор намагався не просто викласти певні факти, думки, а якось увиразнити своє мовлення, зробити висловлення семантично довершеним, і, таким чином, виконати важливу комунікативну функцію – викликати у читачів певні емоції. Для цього автор вдається до пошуку

найбільш вдалого варіанту для вираження своєї думки, зокрема варіанту лексеми на позначення тих чи інших реалій дійсності, явищ, виявів певних ознак. Про цей пошук свідчать, наприклад, ірреально-порівняльні частки *ніби, неначе, буцім, мере (справді)*, при предикативних лексемах, а також вставні слова, словосполучення й речення на зразок *так би мовити, коли чували, якщо можна так сказати, чень (може)*. Так, у реченні *Як же зійшлися, так дарма, що тільки, чень, часів три не бачились, а так неначе десять років не виділися* числівник *десять* ужито разом із часткою *неначе*, яка сигналізує про умовність такого слововжитку. Числівникові *три* передуює вставне слово *чень*, яке, як слово зі значенням припущення, сумніву попереджає слухача про незвичне її вживання. Частка разом із вставним словом у складі цієї конструкції саме і відбивають труднощі, з якими стикається письменник у доборі потрібних йому слів, щоб передати глибокі почуття Рифки та Готліба.

Дуже часто автор вдається у своїх творах до опису зовнішності героїв, причому, як показало дослідження, активно використовує для цього зіставні конструкції. Саме зіставлення у портретних характеристиках допомагає І. Франкові не тільки показати власне авторське ставлення до зображуваних героїв, а й допомогти читачеві розібратися в описуваних подіях. Так, наприклад, щоб передати своє ставлення до персонажів, зобразити їх внутрішній світ, автор удається до таких портретних характеристик: *Герман був іще зовсім блідий лицем, хвиля від хвилі почував якийсь холод за спиною і легку дрож в тілі, а в голові його думки мутились і перевертались, мов вода на млиновім колесі; Його лице [Германа] ціле посиніло від страшного здавлення, а білки очей залиті були кров'ю; Він [Леон] високий та товстий, трошки пикатенький, ніс догори задрівся, а очі, мов баньки, так і повитріщалися. Пика йому червона, бородою заріс, лисий, а говорить до робітників файно.*

Отже, невимушеність мови персонажів І. Франка, її народно-розмовна основа підкреслюють життєву достовірність його творів. Ознаки, характерні для живої народної мови Галичини, має також і мова самого автора. Одна з них – використання зіставних конструкцій. Спостереження над особливостями уживання таких синтаксичних конструкцій, як складносурядні зіставні речення, свідчать про те, що текст художнього твору зумовлює взаємодію всіх одиниць, що його формують, визначає естетичну значущість кожної з них, допомагаючи авторові виконати важливу комунікативну функцію – перенести читача в атмосферу західноукраїнського села початку ХХ ст.

Література:

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. Підручник / І.Р. Вихованець. – К., Либідь, 1993. – 368с.
2. Греб М.М. Семантико-граматичні чинники формування зіставного відношення у складних конструкціях сучасної української мови : [монографія] / М.М. Греб. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. – 188 с.
3. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис: Монографія / А.П. Загнітко – Донецьк: Дон НУ, 2001. – 662с.
4. Франко І. Твори в двох томах / І. Франко. – К.: Дніпро, 1981.

М. П. Федорук,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
науковий керівник – к. філол. н., доц. А. В. Моклиця

МОВНИЙ ЖАРТ У СТРУКТУРІ ОПОВІДАННЯ “СЛОН” СЛАВОМІРА МРОЖЕКА

Анотація. У статті розглядаються основні механізми формування мовного жарту в гротескному оповіданні С. Мрожека “Слон”, зокрема: контрасти, синтаксичні паралелізми, словотвірні неологізми, комічні нагромадження слів тощо.

У центрі уваги лінгвістичних студій перебувають одиниці, які, інтегруючи в собі певні мовні елементи, забезпечують спілкування між людьми, що сприяє взаєморозумінню, зближенню, контакту. При цьому акцент робиться не тільки на “серйозних” формах комунікації, але й на “несерйозних”. Одним